

נתינת צדקה לפני הדלקת הנר

נהגו הנשים לתת צדקה לפני ההדלקה. מנהג זה לא מצינו במקורות קדומים יותר משלש מאות שנים. המקור הקדום ביותר הוא בסדרור 'תפלה דרך שיח השדה' לר' עזריאל מוילנא, שנדפס בברלין בשנת תע"ג (ווילמרשדארף, תפ"א)²³⁴ שמביא בשם האר"י ז"ל שאשה אחרי הדלקת נרות תאמר תפלת חנה והקב"ה יתן לה בנים ת"ח ויראי שמים, ומי שאין לה בנים כלל או שבניה מתים בצעירותם בודאי צריכה לומר זאת, ואז הקב"ה יתן לה בנים, ובניה יחיו. ואח"כ הוא מוסיף: "שהאשה תפריש לפני הדלקת נרות משהו לצדקה אפילו פענניג אחד, כי הצדקה היא מעל הכל כפי שכתוב "צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו", כי הצדקה מגינה גם על אלה שאינם יכולות לומר את התפלה".

כן מצינו שכבר בזמנו של אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש נ"ע נתפשט מנהג נתינת צדקה לפני הדלקת הנרות, שכך כתב במכתב²³⁵: "מה מאד רצוני וחפצי לחזק צדקת אה"ק רמבעה"נ ושמן למאור שקודם הדלקת נר שבת והפרשת חלה".²³⁶

227. דף י' ע"א. על דפוסי 'תקוני שבת' וההוספות שבכל דפוס ראה 'אהל רח"ל' לר' חיים ליברמן, ח"א עמ' 381 ואילך.
228. וזהר ח"ב צב ע"א.
229. דיני ערב שבת, מהדורת 'מכון ירושלים' תשל"ט, עמ' יח. וראה שם בשינויי נוסחאות הערה 1.
230. סי' רסג אות י.
231. ומסיים שם הא"ד: אלא דמשמע שם דאף בבי' יכול לכוך נר. ובתורת חיים סקט"ז כתב, דספר המנהגים מיירי כשמדליק בכמה בתים דדי בברכה אחת לכולם או מברך להדליק 'נרות', אבל בחדר אחד אפילו כמה נרות אינו מברך רק להדליק ינ"ר.
232. א"א סי' יא.
233. סי' רסג אות לח.
234. בסוף הסידור בתחינה בשפת ע"ט (אידיש) (ראה כעת ד"צ מהדורת וילמרשדארף דפוס אוצרנו טרונטו תשס"ו). מובא בספר 'אהל רח"ל' ח"א עמ' 399 הערה 26. ציין לזה הרב עמרם בלוי בשם הרב נחום גרינוואלד, במאמרו ב'היכל הבעש"ט', גליון יא, עמ' קנו הערה 109. אולם הרב בלוי מעיר שם, שיתכן ששם מדובר בצדקה לפני תפלה או בצדקה במקום תפלה. על המקורות דלהלן ראה שם במאמר הני"ל.
235. אגרת קדש שלו, אגרת לג, עמ' שז-שח.
236. מדבריו שכותב ירצוני וחפצי לחזק צדקת אה"ק רמבעה"נ ושמן למאור שקודם הדלקת נר שבת והפרשת חלה, משמע שזה כבר תקנה ישנה ורצוני לחזקה. ויתכן לומר שמה שכתב אדמו"ר הזקן במכתבו שנדפס באגרות קדש שלו, מכתב א בסוף: יזעוד ראינו לגזור גזירה שיה לכל נפש מן המתנדבים בעם ליתן דבר קצוב מדי שבוע בשבוע לקופת אה"ק' היתה התקנה שיתנו הצדקה מדי שבוע בערב שבת קודם הדלקת הנרות, ותקנה ישנה זה רצה בנו אדמו"ר האמצעי לחזק. [ואגב יש כאן חידוש של נתינת צדקה לפני הפרשת חלה].

גם הרה"ק רבי אהרן הלוי מסטראשעלע, תלמידו של אדמו"ר הזקן הרב בעל התניא, כותב במכתב²³⁷: "עיקר הגלות הוא לברר עץ הדעת שיהי' כולו טוב אשר לתיקון זה נצטוו הנשים שהם בחי' נוקבא ג' מצת חלה נדה והדלקת הנר כמבואר פ' במה מדליקין²³⁸, כי אבדה חלתו של עולם שבחי' אדם נק' חלתו של עולם, כמארז"ל אדה"ר הוה חלתו של עולם, ושפכה דמו וכבתה נרו... אשר ע"כ באתי בהערה רבה שקודם עשי' המצות האלו תתן כל אשה איזה מטבע קודם עשיית המצוה משלש המצות הנ"ל, דהיינו בעת קיום המצוה של חלה, ובעת טהרתה לבעלה, ובשעת הדלקת הנר, תתן מטבע לפי ערכה לצדקת א"י אשר בחי' א"י היא בחי' נוק' כנ"ל, ועי"ז תתעורר כחה ועלייתה בבחי' תיקון ובירור להתגלות כחה בבחי' א"ס ממש... ולכן באתי בהער' לברור שני אנשי' מאנ"ש, שיהיו מתאמצים וגוברים מכל אנ"ש לילך בכל עש"ק לבית כאו"א לקבל הצדקה של מצות חלה, והדלקת הנר. והמטבע של צדקה שתתן בשעת טהרתה לבעלה, תשליך לקופה של צדקות א"י. וגם הערותי מכבר שישליך כל או"א מא"ש לקופו' של צדקו' א"י קודם התפלה".

ובאגרת נוספת כתב:

"כל מי שיש לו לב להבין, ישכיל ויבין גודל ועוצם כחה של מצות הצדקה של א"י אשר ממש בזה תלוי כל חי נפשותינו... להחזיק הצדקה הזאת לקבוע קופה בכל מנין ומנין ובכל בית ובית ... אשר ע"כ הנה נוסע ידידי ה"ה וכו' מוכ"ז נרו, והוא יתאמץ בזה לקבוע קופה בכל בית ובית, וגם לחזק קופות הישנות דהיינו שבאתי בהערה רבה ועצומה שכל או"א יתן בהקופה מטבע א' בכל יום או כמה מטבעות הקטן לפי קטנו והגדול לפי גדלו, ועכ"פ פעם א' קודם התפלה של שחרית. ואם אפשר קודם כל תפלה ותפלה אזי בוודאי יוסיף אור בנפשו, כי אז עת המוכשר לעורר כח אור הקדושה של אה"ק כי כל התפללות עוברים דרך ארצינו הקדושה ... וגם בכל עת התעוררות הקדושה דהיינו בע"ש ועיו"ט כל אשה תשליך לקופה קודם הדלקת הנרות כל או"א לפי ערכו".

בקיצור שו"ע²³⁹ כתב: "טוב שתתן האשה מקודם איזה פרוטות לצדקה". והבן איש חי כותב: "וטוב שתפריש האשה שתיים או שלש פרוטות לצדקה, להיות הצדקה עזר לסליחה ולכפרה"²⁴⁰.

וכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע²⁴¹ כותב: "הרי ידוע המנהג הטוב שלפני הדלה"נ בערב שבת נותנים כמה פרוטות צדקה בקופת צדקה".

237. נדפס בספרו 'עבודת הלוי', ח"ג, ליקוטים, אגרת לכלל. ציץ לזה ר' עמרם בלוי במאמרו שם.

238. ירושלמי שבת פ"ב ה"ז.

239. סי' עה סעי' ב.

240. שנה שנייה, פר' נח סוף הקדמה, ומסביר שם: "שתי פעמים נ"ר עולה מספר יחנן המרבה לטלוח", כי בהדלקת נרות שבת יהיה תקן לחטא חזה ונטלח החטא, ולכן בליל שבת מניחים המלאכים ידיהם על ראש האדם ואומרים לו יסור עונך וחטאתך תכפר, (שבת קיט, ב). והקפ' החיים, סי' רסג אות לח כתב: "ותתן ג' פרוטות לצדקה משום שיש בזה טעם בסוד".

241. לקוטי שיחות, חלק יא, עמ' 284. וראה עוד בשערי הלכה ומנהג, אריח סי' קלז, ח"א עמ' רמט-רג, ומוסיף שם: "מובן ופשוט שצריך להזהיר וככל הדרוש את הנשים והבנות המדליקות שלא לטלטל חיז את קופת הצדקה לאחר ההדלקה".

בקצות השלחן²⁴² לאחר שמביא את דברי הקיצור שו"ע מוסיף: "כבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל שבגולה ע"פ תקנת הגאונים וצדיקים ז"ל שקודם הדלקת הנרות תתן לצדקה לקופת רבי מאיר בעל הנס להחזקת הישוב באה"ק ת"ו ואין לשנות, וגם הרב שלמה אלקבץ ז"ל מחבר פזמון "לכה דודי" תיקון חרוזים מיוחדים לבנין ציון וירושלים בפזמון הנ"ל. נראה שיש ענין לזכור את ירושלים קודם קבלת את השבת".

אמירת תחינות לאחר ההדלקה

כבר במקורות קדומים מצינו שראוי לאשה לבקש ולהתפלל לאחר הדלקת נר שבת שתזכה לבנים תלמידי חכמים מאירים בתורה.

כך כתב רבינו יונה גירונדי ב'אגרת התשובה'²⁴³: "כשהאשה מדלקת את הנר בע"ש... ותתפלל באותה שעה על בניה שיהיו בניה מאירים בעולם בתורה ובמצוה, ותתפלל ותאמר יהי רצון שיהיו בני מאירים בעולם בתורה ובמצוה וביראת שמים, מפני שתפלה זו נאה להתפלל בשעה שהאירה נר של שבת כענין שנאמר כי נר מצוה ותורה אור".

וזה לשון רבינו בחיי²⁴⁴: "כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים, כה תאמר בלשון הקדש, כה תאמר בנחת. וצוה לדבר אל הנשים תחלה ללמדן מוסר ודרך ארץ ועוד כדי להמשיך לבן אל התורה והמצות ולומר להן ראשי פרקים מפני שאין דעתן מיושבת כאנשים, ועוד שהאשה הטובה היא סבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש לפי שהיא מצוייה בבית והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר למוד התורה מנעוריו וגם כי יזקין לא יסור ממנה, ולכך ראוייה האשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר²⁴⁵ כי נר מצוה ותורה אור, וכן דרשו רז"ל²⁴⁶ האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים".

דברי רבינו בחיי אלו הובאו בשל"ה²⁴⁷, ומוסיף: "ואני קבלתי שתקרא האשה בזאת הפעם ההפטרות דראש השנה של חנה עד וירם קרן משיחו"²⁴⁸. כלומר שכל אשה תקרא את הפטרת שירת חנה, לאו דוקא מי שאין לה בנים.

ויש להעיר, שבקיצור שו"ע²⁴⁹, לאחר שמביא דברי רבינו בחיי, הוא מוסיף: "ואשה קשת רוח בגידול בנים או שאין לה כלל, סגולה שתאמר לאחר הדלקת הנרות ההפטרות של יום ראשון דראש השנה, וטוב שתבין מה שהיא אומרת ותאמר בכוונה".

242. סי' ער, בדי השולחן הערה יט.

243. יום ו' אות פא. במהדורת הגיד בנימין זילבר שליט"א, ירושלים תשכ"ב, עמ' ע.

244. פר' יתרו, יט, ג. דברי רבינו בחיי הובא במטה משה סי' תיו ציין לזה המגן אברהם סי' קא.

245. משלי ו, כג.

246. ראה שבת כג, ב. ולהעיר שבאגרת התשובה שבהערה 243 מבאר גמרא זו דהרגיל בנר היינו "להדליק נר של

שבת בעתה".

247. מס' שבת פרק נר מצוה, אות כו.

248. שמואל א' ב, י.

249. סי' עה סעי' ב.